

A sajtó lélektanához.

— Jegyzetek az újságról és az újságírásról. —

pohárköszöntő alacsony műfaj. És minden pohárköszöntők között a legundorítóbbak azok, amelyeket hivatalos és nem hivatalos céccóknál — utolsóelőttinek, de lehetőleg utolsónak — kelletlenül, sőt néha fogcsikorgatva a sajtóra szokás mondani.

Ahány ilyen pohárköszöntőt hallottam, abban még mindben intézmény-nek nevezték a sajtót. A sajtó: intézmény! Mintha a mértékHITELESÍTŐ hivatalról vagy a bábolnai gyógykovács-tanfolyamról volna szó.

Mindig nevetségesnek találtam, ha a sajtót felköszöntötték. A sajtónak nem jár felköszöntő sehol, a sajtónak nem jár köszönet semmiért. Ha a sajtó segített megteremteni: lencházatot, rabsegélyzőegyletet, tulipán-szövetséget, az nem érdem, amelyért köszönet fizetése jár. A sajtó segített, mert ez a természete. Segített, mert nem tehetett másképen.

Aki újságíró ezt nem érti, az megérdemli, hogy a jelenlétében felköszöntsék és intézménynek nevezzék a sajtót. Intézménynek, mint a mértékHITELESÍTŐ hivatalt. Aki érti, az bosszankodni fog a kelletlen pohárköszöntőkön. Mert tudja, hogy a sajtó nem intézmény, nem embereknek, egyesüléseknek, társadalmaknak tudatos csinálmánya, hanem része a társadalomnak, maga a társadalom. Valamikor, a lelkesedés fiatal éveiben úgy mondtuk ezt, hogy a sajtó az emberiség nagy organizmusának szívedobbanása. Ma annyit mondunk, hogy a sajtó természeti jelenség, mint maga a társadalom.

A sajtót. Így kell és csak így lehet nézni. A sajtó annyi, mint az a társadalom, amelyben él. Aki sajtót mond, társadalmat mond.

1. A sajtó és a közönség.

A sajtó állapota, helyzete, hangja, nívója annak a társadalomnak a képét tükrözi, amelyben ez a sajtó dolgozik, tanít, rikácsol, virágzik és revolverez. Jászi Oszkár nagyon meggyőzően magyarázza a *Művészet és Erkölc*s-ben, hogy egészen új dolgot semmiféle író nem írhat. Az író csak azt írhatja, aminek a befogadására a tömeg — egy nagy tömeg vagy egy kis tömeg — elő van készítve. Amennyivel gyorsabb, fürgébb és léhább az újságírói munka az íróinál, annyival inkább áll ez az igazság a sajtóra.

Az újság nem írhat mást, csak azt, amit a közönség gondol. Semmiről nem írhat mást, semmit nem írhat másképen. Legfeljebb világosabban írja, legfeljebb stilizálva írja, legfeljebb szelídít vagy torzít rajta, de az újság emberről, eseményről — és minden írásnak ember vagy esemény a tárgya — nem írhat mást, mint amit a közönségének akármelyik tagja írna, ha írni tudna és ha a saját gondolatát világosan látná.

Mennyire igaz ez, azt száz példával bizonyíthatja mindenki, aki az újságcsinálás legbelsőbb kis titkait — a szerkesztői szobában és a kiadói szobákban meghúzódó kis titkocskákat — ismeri. Annyira igaz, hogy egyik igen előkelő és sok izléssel szerkesztett nagy magyar lap — *Az Újság* — első számában nyíltan bejelentette, hogy a szerkesztés vezérelve az új lapnál ez lesz:

— Vajjon mit szól hozzá Pálffy Ferenc Szegeden?

Tessék meggondolni: ez a lap egy olyan nagykaliberű — bár reakciós — államférfi politikáját szolgálta, mint Tisza István, a szerkesztőségében olyan emberek ültek, mint Herczeg Ferenc, Mikszáth Kálmán, Kóbor Tamás. És ez a lap — a naiv, de az újságírás egész lelkét megvilágító vallomása szerint — nem a Tisza István, nem a Herczeg Ferenc, nem a Kóbor Tamás véleményét akarta leírni, hanem el akarta találni a Pálffy Ferencet. Aki végre — nagyon jeles és érdemes ember létére is — csak Pálffy Ferenc volt.

A Pálffy Ferenc véleményét eltalálni — tegyük ezt mindjárt hozzá — sikerült is. A lapnak nagy sikere volt. A Kóbor Tamás véleményével kevésbé lett volna.

Ez egy példa. De van száz. Kiadók, akik rárontanak a szerkesztőkre, szerkesztőkre, akik letelefonoznak a kiadóhivatalba, hogy vajjon hány — mondjuk — a zsidó előfizető, öreg újságírók, akik kinevetik a lelkes fiataalt, igazságok és meggyőződések, amelyek a redakciókban elvetélnek, mert — becsület ide, becsület oda — a közönség nem tűri, hogy bizonyos igazságokat neki szemébe mond-

anak: százsámra vannak ilyen keserves, ilyen egészen megszokott és mindennapos esetek.

Az újság csak azt írhatja, amit a közönség gondol. Két dolog következik ebből. Az egyik az újságra, a másik az újságíróra vonatkozik.

1. Az az újság, amelyik nem azt írja, amit a közönség gondol, nem élhet meg.

2. A jó újságíró első kvalitása: megérezni, kitalálni azt, habozás nélkül rátapintani arra, amit a közönség egy emberről, aki ma bukkant fel, egy eseményről, amely ebben a percben történt, gondolna és mondana, ha módjában volna.

Tehát kitalálni azt, amit a közönség gondol. Az újságsikernek ez a titka. (Nem az egyetlen, sok más van még, de ez az első.) Olyan újság, amelyik egyébként keveset nyújt a közönségének, de amikor véleményt mond, a közönség véleményét mondja: boldogulhat. De olyan újság, amelyik a mindennapos ítélezés során nem a közönségben előre megfogalmazott ítéleteket hozza meg: nem boldogulhat, ha megfeszül is, és ha formában, anyagban, gyorsaságban, frissességben elsőrendű is, amit ad.

Ha egyetlen — kissé paradox — mondásba akarja az ember ezeket a tanulságokat összegyűjteni, akkor ezt mondhatja: egy lapot vagy a becsületessége, vagy a becstelensége pusztít el. A becsületessége pusztítja el, ha mindig a maga véleményét, a szerkesztőinek becsületes ítéletét, esetleg előkelő igazságait mondja el, a becstelensége pusztítja el, ha szőröstől-bőröstől eladta magát és például mindig a kormány véleményét nyomtatja le.

Egy magas nivójú — egy igazán magas nivójú — lap, egy igazán becsületes újság ha megindulna: a halál bélyege volna az arcán születésekor. Az a lap, amelyik jót tételez fel a közönségéről, amelyik az úgynevezett nivót emelni akarja: az meghal. A közönségnek nem a józanságára, az okosságára, az ízlésére kell számítani, hanem az elfogultságaira, a gyűlöleteire, az ízléstelenségeire.

Az újságolvasó kényúr — ügyvéd, vagy szatócs, vagy földbirtoke vagy honvédszázados — a legkedvesebb újságjának sem tudja megbocsátani, ha egyszer olyan ítéletet mond, amely az ő szuverén ítéletével ellenkezik.

Vannak kérdések, amelyekben a közönség egyáltalában nem tűz semmiféle eltérést azoktól a dogmáktól, amelyek láthatatlanul le vannak írva a tömeglélekről olyan hangosan és világosan beszélő kiadó-

hivatali könyvekben. A nemzetiségi kérdésről például magyar lapnak egyenesen lehetetlen leírnia akár a legvilágosabb igazságokat is, különbeni lapvisszaküldetések, „lemondások”, felháborodott levelek érkezésének terhe alatt. Az újságíró ilyenkor tartozik vak lenni, süket lenni, hülye lenni; és ha utálja magát, és ha leköpi a tollat elkeseredésében: tartozik ész nélkül és meggondolás nélkül üvöltölni az üvöltőkkel.

Ignotusnak van egy érdekes és az értők számára százszorosan igaz mondása: az újság hazudik. Mindig hazudik, minden újság hazudik. Mit jelent ez? Egy példa megmondja.

Tessék elgondolni egy ellenzéki újság szerkesztőjét. Ez a szerkesztő megkapja azt a hírt, hogy a kormány valami igen derék dolgot csinált. (Végre a legrosszabb kormány is csinál néha egy derék dolgot.) Ez a szerkesztő ekkor ezt fogja mondani, vagy ha nem is mondja, hát gondolja és ha nem gondolja — hiszen az ilyesmi olyan gyakran történik meg, hogy az elhatározás és a cselekedet minden gondolattevékenység nélkül rögtön megszületik — tehát, ha nem gondolja, ez a gondolat ül az elhatározása mögött:

— Ha én most megírom, hogy a kormány derék dolgot csinált, akkor nemcsak taktikai előnyhöz juttatom az ellenfeleimet, hanem kiteszem magamat a saját közönségem haragjának és gyanúsításainak is. Holnapután tíz levelet hoz a posta, amelyben megkérdezik, hogy megvettek-e már bennünket is. És a kávéházban harsogó kacajjal fogják elvtársaim a lapot elhajítani és száz ember hallja, amint a politikai bölcseségben felülmúlhatatlan törzsvendég elrikkantja magát, hogy vagy hülye vagyok vagy gazember. Tehát: én vagy elsikkasztom a kormány derék cselekedetét, írván róla két hasáb helyett tíz sort, vagy magam is meggyanúsítom a kormányt, vagy csúfolódom rajta, vagy végül erről a derék dologról azt írom, hogy gázság és hazaárulás.

... És a legtöbbször az íródik, hogy gázság és hazaárulás.

Az újság tehát hazudik. És ez az eset nem is a legrosszabb eset. Sőt: ez a legjobb. Mert a feltevése az, hogy a nagy elvi ellentétek mellett, a nagy elvi küzdelem kedvéért — igaz, hogy taktikából, de becsületes hátsó gondolattal — áruitatott el egyszer az igazság. Ezt az árulást minden lapnak, minden nap el kell követnie, mert minden lapközönségnek megvannak a maga elfogultságai, gyűlöletei és gyanakvásai.

Már most: vannak lapok, amelyek az ilyen kis árulásokat igyekeznek korlátozni és vannak lapok, amelyek az ilyen árulásokból rendszert csinálnak. Minden újság hazudik. Becsületes újság az az újság, amely ezeket a hazugságokat egy meggyőződés, egy elv, egy hit szolgálatában követi el, és becsstelen az, amely tudatosan és szán-

dékosan műveli, amely rendszert csinál belőle, amely ezért, ebből és ennek él.

Azaz: álljunk meg. Az emberekről, akik egy ilyen lapot csinálnak, talán lehet véleményt mondani, magáról a lapról nem. Az újság a közönség meggyőződéseinek, hajlandóságainak a tükre. Aki rendszeresen elárulja a meggyőződéseit és a siker kedvéért hazudik ma és holnap és mindörökké, az lehet megvetendő ember. Maga a hazugság kellett a közönségnek. A prostituált néha lehet megvetendő, maga a prostitúció egy társadalmi jelenség.

Aki azonban a prostitúciót kívánók elé a szüzesség dicséretével lép: az kikacagtatik. És éhen halhat. Aki Szent Bertalan éjszakát akar, annak maga Jézus Krisztus is hiába beszél a szeretetről. Ha tehát egy újság napfényragyogású igazságokkal áll is a hazugságot kívánó közönség elé: meghal. Megöli a becsületessége.

És a becstelensége? Az is ölhet. Ha a saját véleményét egészen felfüggeszti, ha egészen eladta magát, ha a közönség elveszti azt az illúziót, hogy szabad és független emberek szabad és független ítéletét hallja, akkor meghalt az újság.

Az alázatossági görcsbe esett előfizetési felhívásokban, a melyek áhítattal hörgik, hogy a közönség a mi egyetlen urunk és parancsolónk, nagy igazság van, sokkal nagyobb, mint ahogy az írója és az olvasója talán gondolja. Igen: közönség az ura és parancsolója az újságnak. És nincs kormány a világon, egyáltalában nincs úr a világon, amelyik egy elterjedt és erős újságot kárpótolhatna a függetlensége látszatáért. Az a lap, amelyik eladta magát, meghal.

Az ügyesen és okosan vezetett lapok nem is adják el magukat soha egészen. Csak félig. Egyrészt mindig fentartják a függetlenségük látszatát, a kritikájuk szabadságát egy bizonyos irányban, másrészt rendszeren elfordulnak minden kormánytól, mihelyt nagyon népszerűtlenné kezd válni.

Nagy lapvállalatok ilyen módon az okos adminisztrálásnak egész rendszerét, bámulatosán finom és elmés rendszerét dolgozták ki. A rendszer szerint: támogatom a kormányt, amíg meglehetősen népszerű (kezdetben a legtöbb kormány többé-kevésbé az), támogatom és kiszivattyúzok belőle mindent, amit csak kiszivattyúzni lehet. Mikor eleget szivattyúztam és amikor a kormány népszerűtlenné kezd válni (valamikor minden kormány azzá lesz), akkor ellenzékbe megyek.

Amíg tehát egy ilyen ügyesen, okosan vezetett újság támogatja a kormányt, addig higgye el mindenki, hogy a kormánynak van valamelyes népszerűsége. Mert ha nem volna, akkor az az érzékeny finom műszer, amelyet kiadóhivatalnak neveznek, rögtön megmoz-

dulna, a lap új vitorlákat feszítene ki, új szelet keresne és új zászlót röpitene fel az árbocra.

A közönség véleményének a hullámzását követni: ez a legnagyobb lapsikerek titka. Nem lenni okosabbnak, jobbnak, európaibbnak, modernebbnek, mint a közönség: ezzel boldogulhat egy lap. Aki okosabb és jobb akar a közönségnél lenni: az elbukik.

2. A közönség.

A közönség, amelyről itt annyi rossz íródott le, mi hát, milyen hát, milyenek az érzése, indulatai; ki ismeri, ki látta szemtől-szembe?

A közönséget, a közönség ízlését, a közönség kegyosztogató kedvét, szeszélyeit senki sem ismeri. A legöregebb, a legtapasztaltabb, a legélesebb elméjű kiadók és szerkesztők sem. A siker az újságcsinálásban még sokkal rejtelmesebb és sokkal kiszámíthatatlannabb valami, mint a színpadon. Van egy-két tapogatózó feltevés, van egy-két megállapítás, de egészében véve, az újság voltaképpen egy nagy sötétségbe prédikál vagy rikoltoz bele és csak akkor tudja meg, hogy jól beszélt, ha taps hangzik fel a sötétségből válaszul a szavára.

Egy régi, tapasztalt lapkiadó a közönségről való tapasztalatait ebbe a goromba, de velős mondásba szokta összefoglalni:

— Külön-külön mindannyian okos, józan, finom lelkű és finom ízlésű gentlemanek. De együtt: egy csürhe.

Egy illedelmesebb és tudományosabb magyarázat nyelvére lefordítva ez annyit jelent, hogy ön és én és ő, mihelyt tömegben vagyunk, nem a magunk lelkének a törvényei szerint gondolkozunk, hanem a tömeg lelkének a törvényei szerint. Az érzéseink és a cselekedeteink a kollektív lélekből fakadnak, és a legnagyobb ostobaságot követi el az, aki — ha velünk, tömeggel dolga van — egy kiművelt, kifinomodott, érzékeny és finyás egyéni lélekre számít, ahelyett, hogy az ösztöneinek engedő, az indulatait soha nem fékező, nem válogató kollektív lélekre számítana.

Az újságolvasó közönség kollektív lelkének bizonyára megvan a maga törvényei. Ezeket a törvényeket azonban a szerkesztőségek és az adminisztrációk nem ismerik, és csak valamely különös hatodik érzék, az újságcsináló ösztön súgja meg a legtöbb esetben, mit kell tenni, hogyan kell írni. A meglepetések azonban mindennaposak.

Csodálatos például, hogy bizonyos dolgokban mennyire hiányzik a közönség kritikája. Van rá eset, hogy egy igazán kiváló író — egy íróművész, egy nagy tudású, szikrázó elméjű *chroniqueur* — teremt például valami új krónika-fajtát. A közönség el van ragadtatva tőle, a lapnak és az írónak óriási sikerei vannak. Az író azután elmegy a

laptól, vagy meghal, vagy abbahagyja a dolgot. És ugyanazon a helyen, ugyanolyan betűkből más írja a krónikát. Hiányzik az első író tudása, elméssége, írásművészeté. És a közönség észre sem veszi a változást. De azután a második író is elmegy a laptól. És egy harmadik jön. A harmadik is írja ugyanott, ugyanazt a krónikát. És a krónika most már teljében elzúllott. Lapos, ízetlen, tudálékos, nagyképű, dadogó, ostoba. És a közönség észre sem veszi a változást.

Miért? Ha mindegy, hogy ki írja azt a krónikát, miért fogadta akkor egy hangos és a kiadónak a Wertheim-szekerényét is örömmel megborzongató újjongás az első krónikát: az okosat, a szellemeset, a művészt? És ha a művészet volt az, ami a krónikának születésekor sikert szerzett, miért nem utasítja vissza a közönség a lapos utánzást? És másutt meg miért csillog a legmagasabb rendű újságírói és írói művészet hiába? Azt lehetné mondani, hogy a közönség konzervatív, ragaszkodik az újságja formájához, betűihez, papírjához. Ebben van is igazság. De akkor meg miért elég néha egy egészen jelentéktelen hiba arra, hogy nagy tömegek elforduljanak egy újságtól és miért veszíti el egy — kiadói szempontból — elhibázott *campagne* miatt némely újság az egész olvasóközönségét? Holott vannak lapok, amelyekből minden kihullott már, ami valaha sikert szerzett nekik és a sikerük még mindig olyan nagy, mint a legfényesebb napjaikban. A kollektív lélek titkai ezek.

Valamelyes biztossággal a sikerre csak akkor lehet számítani, ha élnek a nagy, rejtelmes, sötét léleknek az indulatait érintik újjal. Ha feltűnő, meglepő, elkápráztató, dühbe hozó, karörömet ébresztő hírrel lehet néki szolgálni.

És itt eljutottunk ahhoz a nagy kérdéshez, az újságcsinálásnak ahhoz a minden órában aktuális kérdéséhez: mi a szenzáció?

Voltaképen senki sem tudja, de minden újságíró érzi; keveset okoskodnak róla, de mindig meg akarják csinálni; az újságműhelyekben mindig az ajkon lebegő szó, a közvélemény nagy izgatószerere, az Újságfogyasztás, a példányszám csodahatású emelője: a szenzáció.

Szenzáció minden, ami tömegindulatot rezzent még; mint ahogy villamosütésre mégrezen az élő test, úgy rezzent még és úgy rezzenjen meg a szenzációra a tömeglélek. Ami általános örömet vagy — még inkább — kárörömet, ami százezreknek bánatot vagy részvétet okoz, ami nagyon várt, vagy nagyon váratlan, nagyon örvendetes vagy nagyon megdöbbentő: az a hír szenzáció.

Egy kis olvasótáborra a legnagyobb szenzáció lehet a fehérnye titkának a megtalálása. De ez nem újságszenzáció. Újságszenzáció az, hogy egy cigányprímás megszóktetett egy grófkisasszonyt.

A szenzáció körülbelül az egyetlen újságyanyag, amelynek a hatására biztosan lehet számítani. Itt is nagy csalódások érhetik az embert, de egy jól értékelt, a szerkesztőségben jól megérzett, jól feltálat és ügyesen kiröpített szenzáció majdnem mindig felveri a maga széles hullámgyűrűit a közönségben.

Ennek azután a legtermészetesebb következménye az, hogy minden újság igyekszik minél több és minél nagyobb szenzációval szolgálni. Eseményes időkben ez könnyű dolog. Eseményes idők különben is emelik az újságfogyasztást; így a magyar újságfogyasztás eddig kétségtelenül az úgynevezett nemzeti ellenállás idején érte el a maximumát. Ilyenkor szenzációkkal szolgálni — minden lapnak, amelynek a hírszolgálat, összeköttetései, szerkesztősége jó és erős — könnyen megy.

Mikor azonban az eseményes idők elmúlnak, mikor a verseny élesedik és az amúgy is hanyatló újságfogyasztást minden áron galvanizálni kell, akkor jönnek a csinált szenzációk. A gazdag, nagy külföldi lapok expedíciókat szerveznek; Gordon Bennet elküldi Stanleyt Afrikába, egy másik amerikai lap elküldi Wellmant léghajón az északi sarkra, a *Lokalanzeiger* külön hajót küld a Wellmann felszállásához, a magyar lap pedig, már az amelyik, titkokat kapar ki, gázságokat „nyomoz ki”, panamákat „leplez le”. A komoly szenzációknak megmaradtak a keretei; a nagy betűk, a nagy címek, a kiáltó tipográfia. Ezeket a kereteket meg kell tölteni tartalommal; így lesz a szimpla öngyilkosságokból óriási dráma, így lesznek jó családapákból liliomtipró gazemberek, így lesz a semmitmondó politikai hírből aljas hazaárulás.

Mindez elsősorban az utcának dolgozó lapokra vonatkozik. Itt, ahol nincs meg a megbízható, stabilis előfizető tábor, ahol a járókelők zsebéből ki kell csikarni a sout vagy a pennyt, itt teremnek legbővebben azok a szenzációk, amelyeket csak az újságírói ügyesség vagy kiadói lelkiismeretlenség tett szenzációvá.

Lehet mondani nagyon súlyos és nagyon korholó szavakat a szenzációnak erről a kereséséről. Mondanak is. Akik azonban a korholó szavakat elmondják olyankor, amikor tógát öltenek, vagy amikor valamely szenzáció az ő bőrükre ment, amikor tehát a maguk lelke szerint beszélnek, ugyanazok mohó olvasóivá és élvezőivé válnak minden szenzációnak, mihelyt valami különös ok — az ítélkezés akarata, vagy a megbántottság fájdalma — ki nem emeli őket a tömegeből. Mihelyt ők is benne vannak a tömegeben, mindjárt a kollektív lélek érzései szerint éreznek.

Ha külön-külön beszélsz azokkal az emberekkel, akik az utcán két krajcárt vagy egy krajcárt kikaparnak a zsebükből egy újságért,

bizonyára kevés vérszomjas, mészárlásban gyönyörködő, vérszagot szerető embert találsz közöttük. Derék, jó, lágyszívű emberek. És egy budapesti krajcáros lap hosszú évek óta a legnagyobb sikereket akkor aratta, mikor Petroné meggyilkolta, feldarabolta, gyermekkocsiban az utcán végigtolta az öreg ékszerészt és amikor a lap minden nap hasábot írt erről az undorító gyilkosságról. A közönség vért akar, a közönségnek megvan tehát az ő akarata.

3. A sajtó fejlődése.

Az újság kapitalista vállalat. A tőke minden elhelyezkedésében mozgékony és finom szimatú. Az újságvállalatban elhelyezett tőkének ez a finom szimat a legfontosabb tulajdonsága. Ez a finom szimat tehát csodákat művel. Ha a közönségnek vér kell, a közönség vért kap.

És ami kell neki, azt kap. Hazafiasság kell? A legnagyobb mértékben kap. Minden vasárnap egy hazaárulás főjön a fazekában? Fő. Lincselésre való biztatás kell? Megkapja. Uszítás a néger, a japán, az oláh, a zsidó ellen? Tessék parancsolni. Az újságvállalat csodálatos flairrel érzi meg, milyen ösztönök, milyen gyűlöletek kívánják magukat felkeltetni és lángra lobbantatni. Azok felkeltetnek és lángra lobbantatnak.

Minthogy azonban nem egy lap van és nem kettő, hanem tíz és húsz és száz és ezer, a verseny nekiveti magát annak a nemes feladatnak is, hogy az indulatokat és a sötét ösztönöket ki tudja leg-hathatósabbán lángra lobbantani. A fejlődésnek egy bizonyos fokán tehát megjelenik a felülmúlhatatlan sajtó.

Nyomtatott Robespierrek kerülnek a piacra. A felülmúlhatatlanul hazafiasak, a felülmúlhatatlanul erkölcsösek, a felülmúlhatatlanul erényesek és puritánok. Megjelenik a sárga sajtó, a jingó sajtó, amelynek Amerikában hallatlan sikerei vannak, amely körülbelül mindenütt beköszönt a fejlődésnek egy bizonyos fokán és amelyet szerencsések vagyunk már Magyarországon is üdvözölhetni.

De ez nem az utolsó szava a sajtó fejlődésének. Az óriási versenynek két másik következménye is van még. Az első az, hogy új lapot egyre nehezebb lesz, lassanként egészen lehetetlen lesz sok pénz nélkül megindítani, másodsor, hogy az újságok nemcsak a szenzáció hajszolásában, hanem a komoly és nagystílusú hírszolgálatban is versenyeznek egymással.

Először tehát pénz kell. Van rá néhány eset az utóbbi időből is, hogy ügyesség és kedvező konjunktúra kis pénzzel indult lapból is gazdag, virágzó vállalatot csinált, de ezek az esetek egyre kevesbednek és lassanként lehetetlenné válnak. Az újságsikerhez pénz kell,

sok pénz, nagy befektetések, ezekre, tízezrekre és százezrekre menő kiadások, amelyek látszólag teljesen meddőek és amelyek csak hosszú idő eltelte után kamatoznak. A modern hírszolgálat természete épen olyan, hogy a világlapoknak például Belgrádban állandó, tudósítót kell tartaniok, hosszú ideig látszólag eredmény nélkül fizetniök, mert egyszer csak királyt gyilkolnak Belgrádban és akkor egy félnapos — istenem, egy óriási félnapos — előnye van annak a lapnak, amelyik sokáig hiába fizette a belgrádi tudósítót. És ami egy világlapnak Belgrád, az egy magyar lapnak például Szatmár-Németi.

Ez a verseny azután csodákat művel a hírszolgálatban. Arról, amit azután itt képesek a lapok produkálni, amit egy-két magyar lap is produkált az utóbbi időben, arról a gyorsaságról, elevenségről, ügyességről, ötletességről, amely így azután a hírszolgálat szekerébe szegődik, arról csak tisztelettel és csodálattal lehet beszélni.

Ez a verseny, a hírszolgálatnak ez a csodásán fejlett volta rányomja a bélyegét az egész modern újságra és átalakítja az újságcsinálás egész módját. Az újságban egyre nagyobb úr lesz a riport, a szerkesztőségben egyre fontosabb ember a riporter — az újságok szerkesztőségei nemsokára alig is állnak másból, mint riporterekből: rendőri, közgazdasági, színházi, törvényszéki, tőzsdei, irodalmi riporterekből.

A magyar lapoknál ez az átalakulás lassan megy. Egy magyar újság tegnap még és ma is még voltaképpen egyetlen olvasmánya, irodalmi, tudományos, jogi, gazdasági lektűrje volt az olvasójának. Ez az állapot azonban nem maradhat meg így változatlanul. A gazdasági élet fejlődésével, a kultúra emelkedésével, a forgalom gyorsabbodásával vele jár az, hogy az újság lassanként kihullatja magából az irodalmat a tudományt, a jogot, a filozófiát. Megmarad: a tudósítás, a recenzió, a hír, a riport. Irodalmat tessék a könyvekben és az irodalmi lapokban, tudományt a tudományos folyóiratokban keresni.

A nagy világlapok azt a vonzó erőt, amely így elvész, úgy igyekeznek pótolni, hogy mellékleteket adnak. A *Berliner Tageblatt* hat mellékújságot ad egy héten az olvasóinak: egy irodalmi, egy gazdasági, egy technikai . . . minden napra egyet. A *Corriere della Sera*-nak valami három illusztrált, ingyen melléklapja van. Ilyesmire kényszerednek lassankint az összes lapok.

A fejlődésnek ez az iránya, a riportnak ez az úrrá válása kiszorítja a lapokból még a politikát is, amely pedig bizonyos körülmények között a fő előfizetőszerző. Németországban egész csomó színtelen lap van már, amely politikával csak akkor foglalkozik, ha semmiképen el nem kerülhető és amely akkor is lehetőleg csak referál.

Az újság hatalma: a publicitás, a minél szélesebb nyilvánosság, a minél nagyobb példányszám. Ezért folytatja az újságvállalatokban lévő tőke a legnagyobb küzdelmet. Ez az az eredmény, amely szinte rögtön készpénzre váltható be a hirdetések révén. A milliós és száz- ezres példányszámban nyomott külföldi lapoknak a hirdetések egye- nesen többet jövedelmeznek, mint az előfizetés és az elárúsítás. Min- den nagy lapnak vannak számai — egyik-másik világlapnak szinte minden száma ilyen — amelyre a kiadó egyenesen ráfizet. A papír többre kerül, mint az az egy-két penny vagy sou, amit a vevő az újságért fizet. A ráfizetés és a lap egész költsége a hirdetésekől kerül ki.

Brüsszelben megjelenik egy újság — jól szerkesztett, gazdag tartalmú, eleven — amelyet ingyen adnak mindenkinek. A lapot a hirdetései tartják fenn.

Ehhez még egyet kell hozzávenni. Az újság szedése, kinyomta- tása egyre gyorsabbá lesz. Az olvasónak egyre gyorsabban van szük- sége az egyre gyorsabban — nemsokára talán drótnélküli távirattal — érkező hírekre. (A *Frankfurter Zeitung* minden nap ötször jelenik meg.) Az újságvállalatok egyre gazdagabbak lesznek és egyre több újság kerül egy vállalatnak a kezébe. (Bécsben öt újság egyesült egy szindi- kátusban és Berlinben Scherl minden évben alapít vagy vesz egy lapot.)

A sajtó fejlődésének a tendenciája tehát ez:

a lapban a riport az úr;

a lap egyre olcsóbb lesz és egyre jobban a nagy tömegeknek készül.

Ez a fejlődés a kapitalizmus fejlődésével, az újságvállalatok egyre nagyobbodó arányaival, a technika haladásával, egyre gyorsul; és a fej- lődés tetőpontján alighanem egy hallatlanul olcsó, hírszolgálatban csodá- latosan fejlett, hírekkel teletömött, keveset politizáló és semmit sem tanító, napjában többször megjelenő nagy újság van.

Amelytől azonban a gyönyörködtetés és a tanítás szerepét átvet- ték a revuek, a könyvek, a szakszervezetek, a szabad iskolák.

4. Az antizsurnalizmus.

A sajtó sokkal erősebb és sokkal hatalmasabb, sokkal több erénye és sokkal több vétke van, sokkal több egyéni érdeket és sokkal több osztályérdeket taposott meg, semhogy nagyon sok ellenséget ne szer- zett volna magának. Maga az az érzés azonban, amelyet speciálisan Magyarországon antizsurnalizmusnak neveznek, a sok megbántott érdek közül egy érdeknek a fogcsikorgatása, egy osztályérdeknek, a nagy- birtokos arisztokráciának a vele szövethetett dzsentrinek és a belőlük

elő, nagybirtokos-gondolkozással telített tisztviselő tábornak a gyűlölete az újság ellen.

Ez a hadsereg gyűlöli a kapitalizmust és mindazt, ami vele jár: a forgalom gyorsabbodását, a verseny élesedését, a termelés átalakulását. Gyűlöli, nem, mert kevésnek tartja, mert fejleszteni szeretné, mert bűnei vannak, mint ahogyan a szocializmus gyűlöli, hanem mert soknak tartja, mert vissza szeretné fejleszteni. A sajtó, a modern sajtó a kapitalizmus édes gyermeke. Még a szocialista sajtó is az. A sajtót megteremtette a kapitalizmus; a kapitalizmusra visszahat, a kapitalizmust emeli, fejleszti, növeli, útját egyengeti a sajtó. A sajtó morálja: a kapitalizmus morálja. A sajtó erkölcei a nagybirtok szemében vérlázítóan laza erkölcsök; a sajtó — még ha nem is akarja — minden nap letördös valamit abból az erkölcsi fölépítményből, tekintélytiszteletből, vallásosságból, amely a földbirtok érdekei fölé rakódott. Az antizsurnalizmus tehát a hatalmának veszét érző, az ingadozó, a kormányzáshoz, az uralkodáshoz görcsösen ragaszkodó nagybirtokos-osztály és dzsentrí gyűlölete az ajtón már kopogtató polgári Magyarország ellen.

Ezzel az antizsurnalizmussal könnyen le lehet számolni. A kapitalizmusnak vannak bűnei, de ezek magukban hordják a helyzet megjavulásának a lehetőségeit. A kapitalizmusnak vannak bűnei, de a kapitalisztikus gazdálkodás lépcsőfoka a fejlődésnek és óhajtott cél egy feudális berendezkedésű országban.

Ez az antizsurnalizmus épen olyan haladásellenes és épen olyan tarthatatlan és reménytelen, mint például az a makacsság, amellyel a nagybirtok az extenzív gazdálkodáshoz ragaszkodik.

Van azonban egy másik antizsurnalizmus is, amelyet szabad talán az intellektuellek antizsurnalizmusának elnevezni. Vannak finom lelkű, nagy tudású, csiszolt ízlésű, nagy érzékenységű emberek, a népet szerető, finomságokat kereső lelkek, a haladás felesküdt katonái, akik megdöbbenve fordulnak el a sajtó lelkiismeretlenségeitől, felszínességeitől, ízléstelenségeitől, akik megriadva fordulnak el a sajtó lármájától, harsonáitól és rikácsolásaitól. Akik azt mondják, hogy hiszen senkinek a becsülete nem biztos így, és akik úgy érzik, hogy a sajtó állandóan és rendszeresen durvítja az ízlést, ahelyett, hogy nemesítené.

Ez az antizsurnalizmus nem egészen igazságos, de egészen érthető. Nem igazságos, mert a sajtó bűnei olyan bűnök, mint a gyorsvonat bűnei, amely embereket visz, de embereket gázol el; mert a sajtó lelkiismeretlensége, felszínessége és ízléstelensége, csak a legműveltebbeknek és legízlésesebbeknek lelkiismeretlenség és ízléstelenség. Mert ki vádolhatja könnyelmű ítélkezéssel az újságot, mikor a bíró,

akinek nem egy nap és egy óra alatt kell ítélnie, hanem hetek és hónapok alatt, mikor a bíró szinte ugyanannyit téved, mint a sajtó. Nem egészen igazságos tehát ez az antizsurnalizmus sem, de egészen érthető. És itt azután más elintézés nincs, minthogy ezek a legműveltebbek és legcsiszoltabb ízlésűek fanyarul és fájó szívvel kiejtik a kezükből az újságot és egyre több szeretettel nyúlnak a könyv, a jó, az áldott, a szent könyv után . . .

Az intellektuelleknek egy csapatát elveszíti az újság. Mint olvasókat, mint felszínes, a lapot átfutó olvasókat talán nem, de mint híveket igen. Miért nem árthat meg azonban ez a veszteség a sajtónak? Mert abban a mértékben, amint fent — a kultúra magaslatain — elveszít egy előkelő kis csapatot, abban a mértékben hódít meg lent irtatlan nagy táborokat, óriási, sötét masszákat, a végtelenségbe nyúló hadseregeket. A tudóst és az esztétát elveszíti, a népet megnyeri. Vannak néhányan, akiknek már nem szükséglet az újság és egyre többen lesznek, akiknek még életszükséglet. Akik számára reményt, világosságot, tudást, haladást, harcot, kultúrát, mindent jelent. Az újság lefelé terjeszkedik, ezért válik mindig olcsóbbá, ezért lármáz, ezért kiabál, ezért handabandázik. És ez az utálatos lárma, ez a rút kiabálás és ez az ostoba handabandázás ott lenn kultúrfejlődést jelent; ami innen fentről a nivó leszállítása, az onnan lentől a nivó emelkedése. A sajtó fejlődésének az iránya az, hogy a gyökérszállait egyre mélyebbre, egyre messzebbre eregeti szét, egyre nagyobb tömegeket tesz olvasókká, egyre nagyobb tömegeknek teszi életszükségletté a betűt, az írást.

És hiába fakadunk ki néha megdöbbenve:

— Lehetséges-e az, hogy a sajtó a haladásnak az eszköze, a progresszióknak egy jelensége, holott a közönségnek a sajtóra való hatásából és a sajtónak a közönségre való hatásából csupa ízléstelenség, oktalan fanatizmus, vérszomjúság, brutalitás születik?

A sajtó mégis a haladás szerszáma. Mégis világosságot visz nagy sötétségekbe, írást visz az írástudatlanoknak, betűt az analfabétáknak. És ha egyre több embert nevel az önönmaga lenezésére, és ha egyre több embernek teszi fölöslegessé önönmagát, ha egyre több embert taszít a könyv felé, az is csak azt jelenti, hogy a fejlődésnek egy stációja, hogy kell, hogy törvényszerűen van és a természet nagy törvényei szerint él és dolgozik.

(A harmadik antizsurnalizmusról, a tökfilkók antizsurnalizmusáról nem érdemes sokat beszélni. Vannak emberek, többnyire siker után sóvárgók, többnyire magukat mellözöttéknek érzők, kivétel nélkül szűk agyúak, akik szidják a sajtót. Ha egyszer kiíródott a

nevük, befogják a szájukat. Hallottam egyszer egy szűk koponyájú fiskálist: két óra hosszat szidta a sajtót. Pár ezer forintért mandátumot szerzett és most méz csepeg a szájából, ha újságról beszél. A tökfilkókkal nem érdemes törődni.)

Fel kell azonban vetni azt a kérdést: mit akar az antizsurnalizmus, legyen-e eredménye, vagy — még inkább — lehet-e eredménye? Az intellektuellek antizsurnalizmusa csak egy szomorú elfordulás. Itt a sajtó szabadságának a szükségessége sokkal inkább apriorisztikus meggyőződés, semhogy a sajtó szabadoóságai egy fanyar kiábrándulásnál egyebet eredményezhetnének.

A nagybirtok antizsurnalizmusa (és a tökfilkóké) azonban nem merül ki a rezignációban. Itt nagyon is hangos a konzekvenciák levonása, innen gyakran felharsog hősiesen és hangosan az a kiáltás, hogy cenzúra kell.

Tehát cenzúra. Ne legyünk elfogultak és valljuk be, hogy a cenzúra szükségességét mindnyájan éreztük már néha. A papír — a régi mondás szerint — igazán túlságosan türelmes és a rotációs gép néha igazán fertelmes dolgokat okád ki magából. A cenzúra óhajtasával azonban úgy vagyunk, mint az abszolutizmussal. Egy bölcs, felvilágosodott, demokratikus, népszerű abszolutizmus nagyon kívánatos néha, mikor a parlamentek nagyon is undorítóak. De amint nincs állandó, okos, bölcs, jó abszolutizmus, épen úgy nincs állandó, okos, bölcs, jó cenzúra. Intézménynyé egyik sem lehet. Amennyivel biztosabb, jobb, megnyugtatóbb, haladottabb és a haladást jobban szolgáló berendezés a parlament az abszolutizmusnál, annyival jobb a sajtó szabadsága a cenzúránál. A parlamentekkel (akármilyen útálatosak) majd csak kiverekedjük magunkat valahogyan egy igazságosabb, szebb társadalmi rendhez. A szabad sajtóval majd csak kiverekedjük magunkat az ízlés fejlődéséhez, a tudás terjedéséhez, a kultúra emelkedéséhez.

És végül — ezen kellett volna kezdeni — a cenzúrát nem is lehet megcsinálni. A forradalom előtti Párisban még egész erejében megvolt az abszolutizmus; még százezer szuronyra támaszkodott; még állottak a negyven láb magas bitók — amelyekről Carlyle beszél — amelyekre a jajgatókat felakasztották; és Páris csak úgy rajzott már a hangos, vakmerő, királyócsárló, arisztokrata vért követelő, tekintélyromboló röpiratoktól és újságoktól. Az abszolutizmus tehetetlen volt velük szemben.

És tíz év múlva, mikor törvénybe voltak igtatva az ember és a polgár jogai, miután a konvent segítséget kínált minden felszabadulni óhajtó népnek, miután Franciaország megküzdötte a világ legfelségebb szabadságharcát, Napóleon egy rendelettel, egy kézmozdulattal

megszüntette, szétmorzsolta az összes lapokat. A vérvesztéstől remegő, kifáradt, céljait félig elért, papi és grófi birtokokon osztozkodó, polgárivá átalakult, pihenni vágyó Franciaországnak nem kellett már a szabad sajtó. Nem volt rá szüksége. A sajtó virágzásának, a sajtó szabadságának nem voltak meg az anyagi feltételei. Jöhetett a cenzúra. Amíg a sajtó szabadságára szükség van, addig a sajtó szabadságát érinteni nem lehet. És most, és — úgy látszik — még igen sokáig szüksége van rá a nyomorúságból magát lassan és nehezen kiküzködő emberiségnek.

(Befejező közlemény a következő számban.)

